

İslâm Medeniyeti Tarihi*

History of Islamic Civilisation

• Mahmut CİHANGİR^a

^aAnkara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İslam Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye

Received: 28.09.2022
Accepted: 30.09.2022
Available online: 25.10.2022

Correspondence:
Mahmut CİHANGİR
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İslam Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye
cihangir.me@hotmail.com

*Prof. Dr. Seyfettin Erşahin,
History of Islamic Civilization,
Berikan Publications, 1st Edition,
Ankara 2020, 382 Pages,
ISBN: 9786257049252

ÖZ İslâm Medeniyeti Tarihi üzerine yapılan nitelikli akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Ancak bu sahada akademik değere sahip İngilizce eserlerin çok az sayıda olması veya ihtiyacı karşılayacak nitelikte İngilizce eserlerin olmaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Prof. Dr. Seyfettin Erşahin'in İngilizce olarak kaleme aldığı "*History of Islamic Civilization*" başlıklı eseri bu alandaki eksikliği gideren önemli çalışmalardan birisidir. Eserde; Medeniyet kavramı, İslam medeniyetinin oluşumu ve kaynakları, gelişim aşamaları, temel nitelikleri, değerleri, halifelik ve imamet kavramları ile hilafet makamı, idarî ve askerî kurumları, hukuk sistemi, sosyal ve ekonomik yapısı, eğitim öğretim faaliyetleri ve kurumları ile çeşitli dinî ilimler ve beşerî bilimler ele alınmıştır. Ayrıca İslam medeniyeti ve şehirleşme, vakıf kavramı ve örnekleri ile İslam Medeniyetinin diğer medeniyetlere olan etkileri, dünya medeniyetleri arasındaki konumu gibi konular akademik bir perspektiften sunulmuştur. Bu eserin başlıca amacı; İslam Medeniyetinin tarihi süreç içerisindeki gelişimini, birikimini, ana özelliklerini ve güncel önemini ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu medeniyetin hak ettiği şekilde doğru anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Ayrıca gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında, İslam Medeniyet Tarihi alanında İngilizce olarak eğitim alan veya araştırma yapan bireylerin, doğru bilgiye ulaşmalarını sağlamak ve donanımlı şahıslar yetiştirmektir. Bunun yanı sıra, ülkemizdeki veya ülke dışındaki genel okuyucu kitlesine İslam Medeniyetini doğru bir şekilde tanıtmak, çalışmanın bir diğer amacıdır.

Anahtar Kelimeler: İslam; medeniyet; İslam medeniyeti; medeniyet kurumları; medeniyetlerarası etkileşim

ABSTRACT The number of qualified academic studies on the History of Islamic Civilization has been increasing in recent years. However, the very few English works with academic value in this field or the lack of English works that meet the need is seen as a major shortcoming. Prof. Dr. Seyfettin Erşahin's work titled "History of Islamic Civilization", written in English, is one of the important studies that fills the gap in this field. In the work; the concepts of civilization and Islamic civilization, the formation and sources of Islamic civilization, stages of development, basic qualities, values, caliphate and position of caliphate, the concept of imamate and the administrative and military institutions of this civilization, legal system, social and economic structure, educational activities and institutions, various religious sciences and humanities. In addition, subjects such as Islamic civilization and urbanization, the concept of foundation and examples, the effects of Islamic Civilization on other civilizations, its position among world civilizations are presented from an academic perspective. The main purpose of this work is to reveal the development, accumulation, main features and current importance of Islamic civilization in the historical process. At the same time, it is to help this civilization to be understood correctly as it deserves. In addition, it is to ensure that individuals who receive academic education or research in English in the field of Islamic Civilization History, both within the country and abroad, have access to accurate information and to train well-equipped individuals. In addition to this, another aim of the study is to introduce the Islamic Civilization to the general audience in our country or abroad.

Keywords: Islam; civilization; Islamic civilization; institutions of civilization; inter-civilizational interaction

İslam, Arapça bir terim olup “teslim olmak, boyun eğmek, kurtuluşa ermek, iradeyi Allah’ın iradesine teslim etmek” anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiştir. Arabistanlı Muhammed b. Abdullah el-Kureyşî el-Hâşimî (s.a.s.), Allah tarafından tüm insanlığa gönderilen son nebi/resul/peygamberdir. 7. yüzyıldan bu yana Arapların ve diğer bazı milletlerin yaşantıları ve kültürleri, bölgeden çıkan üç büyük tek tanrılı dinin sonuncusu olan İslam’ın egemenliğine girmiştir. İnsanların büyük çoğunluğunun inancı olan İslam, bir dinden daha fazlasıdır. Gerek Müslümanlar için gerekse gayrimüslimler için toplumun odak noktasıdır. İslam toplumların her düzeyde kültürlerine, siyasî, sosyal, ekonomik yapılarına nüfuz etmiştir. İslam’ın Müslüman dünyasındaki gücünü takdir etmek için inancın temel ilkelerini, nasıl ortaya çıktığını, nasıl büyüdüğünü anlamak gerekmektedir. Dünyanın her yerindeki İslam toplumu Allah’ın birliği inancı, peygamberin ilahi misyonu etrafında birleşmişlerdir. İslam, hayatın her alanını kapsayan bütüncül bir yaşam biçimi sunmuştur. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak 1.8 milyardan fazlasının inancı olan İslam, en hızlı yayılan dindir. İnsanlık tarihini yüzyıllardır şekillendiren İslam Medeniyetinin nasıl ortaya çıktığını ve dünya medeniyetini nasıl etkileyip inşa ettiğini anlamak için, bu medeniyeti tevhid inancı perspektifinde tüm kurumlarıyla birlikte doğru tanımak ve anlamak gerekmektedir. Bu alandaki önemli bir boşluğu dolduran “History of Islamic Civilization” adlı eser, bu amaca matuf olarak kaleme alınmış önemli bir çalışmadır.

Medeniyet kelimesi Latince “şehirli” anlamına gelen “civilis” kelimesinden türetilmiştir. Bundan dolayı şehirler medeniyetin ne olduğuna dair bize bir bakış açısı sunmaktadır. Grekçe’de de polis sözcüğü “şehir ve şehir devleti” anlamında kullanılmıştır. Batı dillerinde kullanılan “civilisation” kelimesi “medeniyet” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. Civilisation terimine karşılık Osmanlı’nın son dönemlerinde Medeniyet sözcüğü türetilmiştir.

Medeni olmak; şehirli olmak anlamına gelmekle birlikte, medeniyet tüm kurumlarıyla birlikte yüksek düzeyde örgütlenmiş toplum olarak da tanımlanmıştır. Bir toplumun medeniyet olarak kabul edilebilmesi için her yönüyle gelişmiş şehirlere, güçlü merkezi yönetim sistemine, iyi organize edilmiş sosyal sınıflara ve farklı inanışlara, ihtisaslaşmış iş sahalarına, eğitim, sanat, mimari ve her türlü altyapıya sahip olması gerekmektedir. Bir medeniyetin ilerlemesinde coğrafî ve ekonomik faktörler önemli olduğu gibi din, dil, eğitim gibi psikolojik faktörler de büyük öneme sahiptir. Bir medeniyetin çöküşünde ise ahlakî ve entelektüel çöküş, kanunsuzluğun artması, sosyal sistemlerdeki bozulmalar, zulmün ve yoksulluğun artması, bireyler arasında karamsarlık ve ilgisizliğin yayılması, donanımlı ve samimi liderlerin eksikliği gibi faktörler etkili olmaktadır. Medeniyetin hikâyesi ilk insanın ortaya çıkmasıyla başlamış nesilden nesile aktarılan değerlerle gelişmiştir. Medeniyet belirli bir ırka veya topluma has olmayıp, toplumun sahip olduğu değerler ve faktörlerle oluşan bir yapıdır. Tarihi süreç içerisinde Mezopotamya, İndus Vadisi, Eski Mısır, Maya, Çin, Antik Yunan, Pers, Roma, Batı/Avrupa, Güney Amerika (Aztek, İnka) gibi çeşitli medeniyetler oluşmuştur.

Evensel mahiyette olan İslam Medeniyeti ise, doğduğu günden bugüne kadar insanı merkeze alarak, onun hak, hukuk ve yaşam hakkı gibi temel ilkelerini ön planda tutmuştur. Bu medeniyet vahye dayanmış, Hz. Peygamber (s.a.s.) dil, ırk, renk ve coğrafya ayrımı yapmadan beşeriyeti mutluluğa ulaştıracak prensipler doğrultusunda insanlığı kucaklamıştır. 7. asırda doğan, 9. ila 17. yüzyıllar arasında dinî, siyasî, sosyal, idarî, kültürel, ekonomik, ilim, edebiyat, sanat, mimarî gibi alanlarda kendini

gösteren İslâm Medeniyeti, insanların temel haklarına bağlı kalarak yaşamanın nasıl olması gerektiğini öğretmiştir. Müslümanlar, bu yüzyıllar arasında büyük bir medeniyet inşa etmişler ve bu medeniyetin etkileri günümüze kadar devam etmektedir.

İncelediğimiz eser, on bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

1. Bölüm (s.1-55); *“The Concept of Islamic Civilisation”* başlığını taşımakta olup “İslâm”, “Medeniyet”, “İslâm Medeniyeti” kavramları ve tarihî süreçleri ile tarihte on etkili medeniyet/uygarlık ele alınmıştır. Temeddün/medeniyet-din, medeniyet-kültür arasındaki ilişkiye değinilmiş, İslam Medeniyetinin temelleri, doğası, kendine has özellikleri ve bu medeniyetin üstünlüğü ortaya konulmuştur. Bu medeniyetin inşasında Kur'an-ı Kerim'in rolüne değinilerek tüm insanlığı kuşatan vahiy medeniyeti olduğuna vurgu yapılmıştır.

2. Bölümde (s. 56-83); *“Social Structure in Islamic Civilisation”* başlığı ile İslam Medeniyetinde toplumsal yapı ele alınmıştır. Bu başlık altında ümmet kavramı, ümmetin ortaya çıkışı, Mekke ve Medine ümmeti, Medine Vesikasının Müslümanlar açısından önemi, erken dönem Müslüman ümmeti (Muhacirun, Ensar, Mevali, Zimmiler/Gayrimüslimler) incelenmiştir. Aile kavramı, tarihteki ilk aile, Müslüman aile ve özellikleri ile İslâm toplumunda ulema, ulemanın rolü, sosyal konumu, ekonomik gücü; İslam Medeniyetindeki dinî bayramlar (Ramazan ve Kurban Bayramı, Mevlid, Muharrem ve Aşure) konularına ve Müslüman toplumlar için önemine yer verilmiştir.

3. Bölümde (s. 84-161); *“The Ruling Body and Administrative Institutions in Islamic Civilisation”* başlığı altında İslam Medeniyetinde yönetim organı ve idarî kurumlar, İslam liderliğinin ilkeleri, temelleri incelenmiştir. İslam Medeniyetinin yüksek idarî kurumları, hilafet kavramı, dinî temelleri ve gerekliliği, halife seçme ve atama süreçleri, halifenin ve yöneticilerin sorumlulukları, hukukun üstünlüğü konuları ele alınmıştır. Yine hilafet ve demokrasi arasındaki farklar, halifeliğin kısa tarihi (Dört Halife, Emevi Halifeliği, Abbasi Halifeliği, Osmanlı Halifeliği), paralel halifelikler (Fatimi ve Endülüs'te kurulan halifelikler) ile çağdaş dünyada hilafet iddiaları ve çeşitli idarî kurumlar, imamet meselesi, imamın seçilmesi ve halef olma hakkı, azli gibi konular işlenmiştir. Ayrıca bu bölümde; devletin idarî kurumları vezirlik, yargı kurumu, Kadı'nın yetkileri, Divan, Başkomutanlık, Muhtesiblik gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

4. Bölüm (s. 162-177); *“Structure of Army and Warfare Ethics-Jurisprudence in Islamic Civilisation”* başlığı altında İslam Medeniyetinde ordunun yapısı ve savaş ahlak hukuku konuları ele alınmıştır. Bu bağlamda Müslüman ordusunun yapısı, Dört Halife döneminde ordu, ordunun kaynakları, bölümleri (piyade ve süvari), ordunun silahları, ordunun istihbarat ağı, savaş ahlakı, askerlik kriterleri ve savaşın meşruiyeti ile savaş esirlerinin hukukî durumu konularına değinilmiştir.

5. Bölümde (s. 180-202); *“Economic Structure in Islamic Civilisation”* başlığı ile İslam Medeniyetinde ekonomik yapı ve ekonomi kavramı, ekonomi ile ilgili düzenlemeler ve bunların temelleri, İslam Medeniyetinde mülkiyet kavramı (kamu malı, devlet malı, özel mülk) ele alınmıştır. İslâm Medeniyetinde serbest piyasa ekonomisi, devlet ekonomisi (Beytu'l-Mal) ve devletin başlıca gelir kaynaklarının neler olduğu konuları işlenmiştir.

6. Bölümde (s. 203-226); *“Educational System in Islamic Civilisation”* başlığı altında İslam Medeniyetinde eğitim sistemi, eğitimin önemi, eğitim kurumlarının tarihi ve işlevleri (cami-mescid,

mektepe, medrese gibi) özellikle medreselerin kurulması, türleri ve işlevleri ele alınmıştır. Medrese ile üniversite karşılaştırması yapılmıştır. Beytu'l-Hikme ve Müslümanların eğitim sisteminin Avrupa'ya etkileri ile İslam Medeniyetinde eğitim ve kadın, kadının eğitimi, kadınların eğitimdeki yeri ve rolü konularında bilgi verilmiştir.

7. Bölümde (s. 227-291); *“Knowledge and Sciences in Islamic Civilisation -I Religious Knowledges/Sciences: Al-Uluum Al-Diniya”* başlığı altında İslam Medeniyetinde ilmin önemi ile dinî ilimlerin (Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf) ve beşerî bilimlerin (Matematik, Biyoloji, Tıp, Teknoloji, Felsefe, Edebiyat) tarihî gelişimi ve önemi ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde İslam ve bilim arasındaki ilişki, Müslümanların bilime katkıları ve bilimde İslam'ın altın çağı, ilimlerin gelişmesinde Müslümanların rolü ile ilimlerdeki ve bilimlerdeki gerilemenin nedenleri gibi konular incelenmiştir.

8. Bölümde (s. 292-314) *“The City/Madinah in Islamic Civilisation”* başlığıyla İslam Medeniyetinde şehir ve kentleşme, İslam kentinin tasarım ilkeleri, morfolojik bileşenleri, ana bölümleri ve önemli İslam şehirlerinden bazılarının özellikleri ele alınmıştır.

9. Bölüm (s. 315-341) *“The Charitable Institution in Islamic Civilisation: The Waqf”* başlığını taşımakta olup vakıf kavramı, İslam Medeniyetinde vakıf düşüncesini doğuran nedenler, vakıfların kuruluş amaçları ve süreçleri, vakıfların hizmet alanları, yönetimleri, bazı vakıf kurumlarından hizmet örnekleri bu bölümde incelenmiştir. İslam Dünyasında vakıfların tarihçesi, önemi ve vakıf medeniyetinin gelişmesi; Mısır, Hindistan, Afrika ve Osman Devleti dönemindeki vakıflar bu bölümde incelenen diğer konulardır.

10. Bölümde (s. 342-366) *“The Contributions of Islamic Civilisation to Europe”* başlığı altında İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya katkıları, bu medeniyetin Avrupa'ya iletme süreci ile kimya, biyoloji, fizik, astronomi ve matematik, tıp, felsefe gibi ilimlerin Avrupa'ya nakli konusu ele alınmıştır. Edebiyat, halı ve kilimler, müzik, madeni paralar gibi Avrupa'daki bazı İslami unsurlar ve etkileri bu bölümde ele alınan başlıca konulardır.

Eserde bu bölümlerin yanı sıra Müslüman âlimlerin dünyayı nasıl değiştirdikleri, İslam tarihinin zaman çizelgesi ve önemli tarihleri ile İslam tarihindeki önemli hükümdarlar ve hanedanlar ele alınmıştır.

Çalışmasında İslam Medeniyet Tarihinin önemli kurumlarını ve özelliklerini ele alan yazar, zengin bir kaynakçadan yararlanmakla birlikte erken dönem Arapça eserlere (Klasik dönem eserlerine) fazla müracaat etmemiştir. Fakat eserde bu alanla ilgili çok sayıda İngilizce ve modern dönem kaynağına müracaat edilmesi, araştırma yapacaklar için önemli bir literatür oluşturmuştur. Yine yazarımız eserinde İslam Medeniyet Tarihini oluşturan unsurların hemen hemen hepsini ele alıp kapsamı geniş tuttuğu için “Güzel Sanatlar ve İslam Medeniyetinde Şehir” gibi bazı konularda içerik ana hatlarıyla sunulmuş, teferruata girilmemiştir. Bu durum ise bu konularda içeriğin daralmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak söylemek gerekirse *“History of Islamic Civilisation”* başlıklı bu çalışma; alanında İngilizce olarak yazılan ilk “Akademik Ders Kitabı” olması, Doğu ve Batı kaynaklarından zengin bir

akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması eseri önemli bir çalışma kılmaktadır. Ayrıca konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan vukufiyeti, özgün yorumu ve değerlendirmeleri, sade ve akıcı bir üslup kullanması, konuların sonlarına konulan ufuk açıcı ek okuma parçaları, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalara ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle alana ilgi duyan akademisyenler, araştırmacılar ve genel okuyucu kitlesi için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.